

ОСВІТНЯ КОМПОНЕНТА «УКРАЇНСЬКА ДІАЛЕКТОЛОГІЯ» В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

«Українська діалектологія» – одна з навчальних дисциплін історично-лінгвістичного циклу, якій відведено важливе місце в системі наук гуманітарного циклу, адже вона має велике значення для формування загального мовознавчого світогляду майбутніх учителів-словесників та філологів, бо під час її вивчення значно розширюються знання про різні форми існування мови (національної, діалектної, літературної), відбувається усвідомлення значення діалектної мови для становлення, розвитку, збагачення й функціонування літературної мови загалом, цінності даних діалектології для вивчення історії мови, етнолінгвістики, етнографії та інших дисциплін різних циклів [1, с. 5].

Упродовж останніх десятиріч змінилося в позитивний бік ставлення до діалектів як виразників ментальності певної етнічної групи чи народу загалом, світогляду її представників та одного з важливих аспектів у вихованні патріотизму молодого покоління, збереження традицій народу, адже в діалектах у вербальній формі акумульовано традиційну матеріальну та духовну культуру етносу.

Усе зазначене вище активізувало науковців, свідченням чого є низка публікацій українських діалектологів, із-поміж яких відзначимо напрацювання П. Гриценка, Г. Аркушина, М. Никончука, К. Глуховцевої, Г. Мартинової, А. Поповського, Л. Фроляк, П. Лизанця, М. Лесюка, Н. Хобзей, Т. Тищенко, С. Панцьо, А. Сагаровського, Ю. Громика, Л. Рябець, В. Лєснової, Т. Ястремської, М. Бігусяка, Л. Дикої, Ю. Бідношиї, Г. Кобирилки, М. Волошинової, Д. Марєєва та багатьох інших.

Водночас для успішного здійснення викладацької та навчальної діяльності важливе забезпечення курсу навчальною та навчально-методичною літературою, зокрема підручниками та посібниками, серед яких – напрацювання С. Бєвзенка, Й. Дзєндзелівського, Ф. Жилка, А. Москаленка, І. Матвіяса, які використовують як теоретико-методологічну базу в процесі викладання освітньої компоненти.

Під час викладання освітньої компоненти «Українська діалектологія» акцентуємо увагу на тому, як повинен поводити себе вчитель української мови та літератури, потрапивши на роботу в сільську місцевість, особливо таку, яка має виразні діалектні риси. Усе це свідчить про те, що, викладаючи українську мову саме для дітей шкільного віку, особливо в сільській місцевості, зокрема на тих теренах, де наявна низка говіркових рис, які виразно відрізняються від літературної мови, учителі-словесники покликані правильно пояснити значення діалектних даних, виховати в школярів позитивне ставлення до говіркових слів, розуміння їхньої специфіки та сфери застосування, шанобливого ставлення до діалектного слова як виразника світогляду й ментальності певної етнічної групи, засобу її ідентифікації, основи належності до певного етнічного утворення, що підтверджує важливість діалектології як науки сучасного модерного мовознавства [2].

Водночас варто зауважити, що важливість знання діалектології простежується й під час викладання української літератури в закладах загальної середньої освіти, адже програма з української літератури передбачає вивчення художніх творів письменників, які свідомо використовували діалектизми для відображення колориту місцевості, особливостей мовлення персонажів як представників певних етнічних

груп населення України (напр., В. Стефаник «Камінний хрест», М. Коцюбинський «Тіні забутих предків», В. Герасим'юк «Жива ватра», В. Дрозд «Ірій» та ін.), тому на уроках української літератури важливо поглибити знання про діалектні елементи, навчити учнів знаходити їх у художньому творі, спонукати до розуміння мети застосування їх автором як необхідної складової твору для створення його цілісності, важливого елемента ідіостилю письменника.

У процесі викладання української діалектології у вищих навчальних закладах у здобувачів вищої освіти формується низка загальних і спеціальних компетентностей. Саме під час вивчення цієї дисципліни студенти можуть самостійно визначити завдання цієї навчальної дисципліни, які впродовж останніх кількох років з огляду на екстралінгвальні чинники, пов'язані із ситуацією в сучасній Україні, зазнають динаміки, адже до основних завдань – дослідити українські народні говори на території суцільного поширення української мови, а також переселенські українські говори; вивчати говори на сучасному етапі розвитку української мови, а також на різних попередніх етапах її історії; досліджувати різні мовні рівні в говорах української мови; усебічно дослідити говіркові групи національних меншин на всій території України; розгорнути й поглибити вивчення українських діалектних груп за межами України; приділяти належну увагу дослідженню міждіалектних контактів як споріднених, так і неспоріднених мов [3, с. 8–9] – варто додати такі: максимально зібрати раніше зафіксований діалектний матеріал із територій, які зараз називають ЛНР і ДНР, актуалізувати й розповсюдити його для підтвердження за допомогою діалектних даних українськомовної основи зазначеної території, а також якомога повніше зафіксувати діалектний матеріал у місцях компактного проживання переселенців із сільських населених пунктів саме з цього ареалу, щоб довести єдність української території, а також максимально оприлюднити та перевидати (якщо є змога) уже наявні в обігу матеріали, які репрезентують цей діалектний обшир.

Логічним завершенням вивчення освітньої компоненти «Українська діалектологія» є діалектологічна практика, мета якої – закріплення теоретичних знань із курсу; формування практичних навичок роботи з діалектним матеріалом для використання його в навчальній і майбутній професійній діяльності вчителя-словесника; ознайомлення з історичними, етнографічними, економічними характеристиками досліджуваної місцевості. Завдання діалектологічної практики – систематизація та вдосконалення знань, умінь і навичок студентів-словесників, набутих у процесі вивчення української діалектології; навчання вільно оперувати набутими теоретичними знаннями й уміло застосовувати їх на практиці; набуття вмінь і навичок практичного застосування матеріалів практики під час професійної діяльності в закладах загальної середньої освіти; формування вмінь та навичок застосовувати діалектний матеріал під час викладання української мови, української літератури в закладах загальної середньої освіти, у процесі підготовки та написання учнівських науково-дослідницьких робіт із філологічних дисциплін.

Усе зазначене вище дає підстави констатувати, що українська діалектологія як навчальна дисципліна потребує нових підходів до її викладання, передбачає пошук новітніх форм і методів її вивчення, зокрема із застосуванням сучасних комп'ютерних технологій, що уможливить фахову підготовку здобувачів вищої освіти, сприятиме їхній адаптації в новому говірковому оточенні, уможливить викладання лінгвістичних дисциплін у сучасних умовах побутування діалектного мовлення з розумінням його важливості й необхідності як чинника формування громадянської свідомості та патріотизму.

Література

1. Гримашевич Г. І. Українська діалектологія: Курс лекцій. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 182 с.
2. Лизанець Петро. Діалектологія як наука сучасного модерного мовознавства. *Діалектологічні студії*. 3. *Збірник пам'яті Ярослави Закрежської*. Львів, 2003. С. 247–256.
3. Матвієс І. Г. Засади української діалектології. *Мовознавство*. 2000. № 1. С. 3–9.